

**POSTAVENÍ MĚSTA ÚSTÍ NAD ORLICÍ V TEXTILNÍ
VÝROBĚ PODORLICKA V POLOVINĚ 18. STOLETÍ**

Gustav HOFMANN

Význam města Ústí nad Orlicí v současné textilní výrobě nás přivádí na myšlenku, jaké asi bylo jeho postavení v tomto oboru lidské činnosti před téměř 250 lety, v polovině 18. století, přesněji řečeno r. 1753. Z tohoto roku se totiž dochoval pozoruhodný soubor statistických hlášení o manufakturní a jiné výrobě v Čechách, tzv. produkční tabely. Tehdejší stát měl o stav výroby eminentní zájem a statistická hlášení měla podat základní přehled o stavu výroby a o možnostech jejího dalšího rozmachu. Měla se však zřejmě také stát

východiskem, na něž by navazovala pravidelná roční hlášení. Produkční tabely, o něž se opíráme, byly vyvrcholením několika předcházejících akcí, které se - na škodu pro naše poznání - vesměs setkaly s nezdarem¹⁾.

Abychom mohli posoudit postavení Ústí nad Orlicí ve statistice z r. 1753 v námi zkoumaném regionu, musíme se alespoň v hrubých rysech seznámit nejenom s jeho velikostí, ale i s velikostí ostatních významnějších panství a měst Podorlicka. Poslouží nám k tomu pramen téměř současný, tereziánský katastr, tj. jeho dominikální fase²⁾.

Poddanské město Ústí nad Orlicí bylo součástí rozsáhlého panství Lanškrouna, jehož centrem bylo stejnojmenné město a na němž ještě leželo další poddanské město Česká Třebová a městečko Jablonné nad Orlicí. Z celkového počtu 2573 hospodářů bylo v Lanškrouně 311, v Ústí nad Orlicí a České Třebové po 141, v Jablonném nad Orlicí 51. Celková charakteristika panství, jak ji čteme v tereziánském katastru, líčí pochmurnými slovy poměry v zemědělství a o výrobě textilu píše: "V nouzi se obyvatelé živí předením, nikoliv však z vlastního lnu, protože jde většinou o bezzemky ... Plátno vyrobené mimo domácí potřebu se prodává pouze na okolních výročních trzích"³⁾.

Zatímco panství Lanškroun leželo v Chrudimském kraji, oblast, s níž srovnáváme, ležela již v Hradeckém kraji. K nejrozsáhlejším náleželo panství Náchod s 2130 hospodáři s městem Náchodem (214 hospodářů) a městečky Českou Skalicí (122 hosp.), Úpící (79 hosp.), Hronovem (33 hosp.), Machovem (47 hosp.) a Červeným Kostelcem (52 hosp.). S Ústím nad Orlicí je srovnatelné Nové Město nad Metují se 184 hospodáři, které bylo centrem stejnojmenného panství se 615 hospodáři. Na panství Opočno s 2292 hospodáři, tedy jenom o něco menším, než bylo panství Lanškroun, byla tři poměrně velká města, Dobruška (221 hosp.), Třebechovice pod Orebem (197 hosp.) a Opočno (119 hosp.). Lanškrounu se mohl velikostí rovnat pouze Rychnov nad Kněžnou se 300 hospodáři, který byl středem stejnojmenného menšího panství s pouhými 537, z čehož v městě Žamberku bylo 180 hospodářů. Mimo naši oblast, leč pro srovnání velmi pozoruhodné, leželo panství Broumov a Police s 1391 hospodáři se samostatně vykazovaným městem Broumovem s 356 hospodáři.

Soukeníci

Soukeníci byli tradičními měšťskými řemeslníky a proto nepřekvapuje, že se s nimi v počtu 18 shledáváme i v Ústí nad Orlicí. Jejich postavení nebylo právě nejlepší, neboť jich pracovalo pouze 12 a ti měli jenom 8 stavů, z nichž však ještě tři byly mimo provoz, takže výrobní možnosti nebyly zdaleka vyčerpány. Ročně vyrobili pracující soukeníci až 40 kusů sukna po 30 loktech (při šířce 2 a částečně 1 3/4 lokte), tj. 1200 loktů sukna, které prodávali v místě a na okolních trzích. O kvalitě výrobků se dovídáme, že byla špatná a že za loket utrhli 30, 36, 42 a nejvýše 48 kr. Na své výrobky používali suroviny, tj. vlny, místního původu. Soukeníci byli toho názoru, že by mohli při dostatečné poptávce zpracovat ročně až 1200 liber vlny, kolik loktů sukna však z tohoto množství mohli vyrobit, se nedovídáme. Postavení ústeckých soukeníků na lanškrounském panství však nebylo monopolní, neboť v Lanškrouně bylo soukeníků deset, z nichž ale pracovalo 8, ostatní byli chudobní řemeslníci, kteří se živili jenom kraplováním vlny a předením. Také tito soukeníci dělali špatné, obyčejné a hrubé sukno, loket za 36, 30 a 10 kr., jehož ročně zhotovili pouze 10 kusů po 32 loktech (při šířce 2 1/2 lokte, na což měli také zařízení stavy), tj. celkem 320 loktů. Pro nedostatek odbytu dělali jenom poloviční (tj. 16 loketní) a tříčtvrtinové (tj. 24 loketní) kusy. Také tito soukeníci prodávali menší část svých výrobků v místě, většinu však museli nosit na zádech na prodej nejenom po okolí, ale částečně i na Moravu. Vlnu měli v dostatečném množství jednak místní, jednak z Moravy a za libru platili 20, 20 a 23 kr.

V Novém Městě nad Metují bylo jenom 10 soukeníků, kteří však v těchto válečných letech nepracovali, neboť přišli o své dílny, v Dobrušce byl pouze jediný soukeník, na celém náchodském panství čtyři. Významným centrem soukenické výroby mohl být Rychnov nad Kněžnou se 115 soukeníky, z nich ale polovina nepracovala, druhá polovina, až na malé výjimky, pracovala ve značně omezené míře.

Z těchto údajů vyplývá, že výroba sukna byla v naší oblasti, včetně Ústí nad Orlicí celkem nevýznamná a byla určena pro zásobování hlavně místních trhů. Jaké možnosti však soukenictví mělo i v této době, ukazují poměry na panství Broumov, v městě Broumově. Zde pracovala Schreiberovská manufaktura, pro níž, kromě manu-fakturních dělníků, jejichž počet však naše statistika neuvádí, pracovali za mzdu i měšťanští soukeníci, kteří zpracovávali manufakturou dodávanou vlnu. O produkci se dovídáme pouze, že červeného, osmdesátkového sukna mohli ročně udělat 100 kusů po 24 - 28

loktech, ostatních druhů sukna by mohli vyrobit více, pokud by byla objednávka. Svě výrobky prodávala manufaktura ve Vídni a ve Slezsku. Kromě toho bylo ve městě více než 200 soukenických mistrů s četnými dělníky a členy soukenického cechu byli i pletači punčoch. Každý z mistrů měl tkalcovský stav a celková roční produkce sukna činila (s možností dalšího zvýšení) 2000 kusů sukna, tj. asi celkem 56 000 loktů. Svě výrobky prodávali v tuzemsku a něco málo v Kladsku. Představovali tedy broumovští soukeníci velmi silnou konkurenci ostatním soukeníkům v naší oblasti.

Tkalci plátna

Statistické údaje, vztahující se k výrobě plátna, které máme k dispozici, možno pro větší přehlednost sestavit do tabulky (srv. tab. I.), z níž vyplývá, že v plátenictví na lanškrounském panství, na rozdíl od soukenictví, v němž převažovalo, byl nijak výrazně, Ústí nad Orlicí, mělo naprostou převahu město Lanškroun, kde se mohlo vyrobit asi 69 %, kdežto v Ústí nad Orlicí jenom asi 22 % předpokládané nejvyšší produkce plátna. A tento poměr nemohla ovlivnit ani ta skutečnost, že známe produkci tkalců plátna ve vsích lanškrounského panství.

Jaká byla skutečná produkce plátna na škodu pro nás statistika neuvádí, ale na její výši můžeme soudit nejenom z počtu skutečně pracujících tkalců, který byl ostatně jenom o 9 (tj. 7,2 %) nižší, než byl počet všech, ale i dalších poznámek. Z nich se dovídáme, že většina tkalců plátna na panství pracovala jenom pro domácí zákazníky, kteří si přinášeli vlastní přízi ke zpracování. O tkalcích plátna ve vsích lanškrounského panství se kromě toho dovídáme, že pracují málo a to jenom v zimě, kdežto v létě se živili nádenickou prací a předemím. Poněkud lepší bylo postavení tkalců v Ústí nad Orlicí, kteří si dokonce stěžovali na nedostatek tovaryšů a příze, kterou si kupovali na okolních trzích, na nichž ponejvíce prodávali i své výrobky. Pro moravský trh naproti tomu pracovali pláteníci v Lanškrouně, kteří na něj vyváželi lepší plátno, mezulán a raš. Běžné plátno, mezulán a raš prodávali též na trzích v okolí v Čechách. Přesto měli špatný odbyt, neboť jim konkurovali židé a tkalci z Mittelwaldu (dnes Mezilesí) v Kladsku.

Také u tkalců plátna si musíme položit otázku, jaké bylo postavení tkalců na lanškrounském panství ve zkoumané oblasti. Ponecháme-li stranou zcela bezkonkurenční panství Broumov, ležící již mimo naši oblast, ale i zde ukazující, jaké možnosti mělo tamní plátenictví,

zjišťujeme, že panství Lanškroun a tím i Ústí nad Orlicí bylo daleko co do počtu stavů za srovnatelným panstvím Opočnem a zejména Náchodem a blížilo se k panství Žamberku, ovšem téměř čtyřikrát menšímu a k panství Rychnovu nad Kněžnou, které bylo (včetně Rychnova města) třikrát menší. Ovšem toto srovnání není zcela správné, neboť porovnáme-li výši skutečné produkce panství Rychnova nad Kněžnou⁴⁾ s nejvyšše možnou produkcí na panství Lanškroun, zjišťujeme, že se platí na lanškrounském panství v podstatě totéž množství, jako na panství rychnovském.

Ale ani tito tkalci nebyli bez problémů. S výjimkou tkalců na broumovském panství, kde byl již v této době zorganizován obchod s plátnem, který směřoval zejména do Slezska, byl v r. 1753 trpěl jistou újmou, způsobenou válečnými poměry, setkávali se tkalci plátna na ostatních panstvích s četnými problémy. Tak na opočenském panství byla většina tkalců robotou povinní poddaní, kteří žili z polního a domácího hospodářství, nebo se živili nádenickou prací. Ti pak tkali jenom občas pro sebe a pro místní trh, či spíše pro místní zákazníky, ale mnozí z nich vůbec nepracovali, neboť si nebyli schopni pro nedostatek peněz zakoupit potřebnou přízi. A v této skutečnosti třeba také vidět příčiny vzniku pozdějšího nákladnického systému. Podobné poměry pak panovaly i na panství Rychnov nad Kněžnou, Žamberk i Náchod.

Tkalci ostatního textilu

Po dvou stěžejních textilních odvětví je třeba věnovat pozornost dalším, byť méně významným textilním odvětvím. Patří k nim zejména tkalci mezulánu, z nichž jediný v Ústí nad Orlicí byl ve statistickém hlášení zahrnut do počtu tkalců plátna, podobně, jako tomu bylo v Lanškrouně, kde k nim přibyl ještě tkalci cajku. Na panství Rokytnice bylo 27 (z nichž jenom 16 pracovalo) tkalců s 31 stavy, kteří v yráběli kostkované plátno, jehož byli schopni vyrobit ročně 30420 loktů. S tkalci mezulánu se setkáváme ještě v Dobrušce a Třebechovicích pod Orebem. Bylo jich pouze 10 a pracovali na deseti stavech a to jenom na objednávku. Šest mezuláníků v Rychnově nad Kněžnou, kteří měli po jednom stavu, vyrobilo ročně 3600 loktů. Jak vidno, nebyla výroba těchto "vedlejších" druhů látek příliš rozsáhlá.

Obchodníci s textilem a odbyt výrobků

Dříve, než přistoupíme k líčení stavu v dalších "textilních", lépe řečeno oděvních řemeslech v Ústí nad Orlicí a v celé naší oblasti, je nutno se zmínit, byť jenom stručně, o obchodnících s textilem, které možno považovat za zárodek příštího nákladnického systému. Značně omezená výroba textilu na lanškrounském panství nevyvolala potřebu obchodníků, kteří by tkalcům zprostředkovali nejenom styk se zákazníky, ale i se surovinovou základnou, tj. s přádláky. Tak tkalci plátna v České Třebové prodávali své výrobky sami do Litomyšle, potřebnou přízi si kupovali v okolí na trzích, stejně jako činili soukeníci a pláteníci v Ústí nad Orlicí. V Jablonném nad Orlicí a ve vsích lanškrounského panství zpracovávali tkalci přízi, kterou si přinášeli zákazníci. Ústečtí soukeníci a pláteníci prodávali sami své výrobky doma, tj. v městě a na okolních trzích, tkalci v Lanškrouně odbývali své výrobky zčásti i na Moravě, kam je nosili na vlastních zádech.

Alespoň zčásti tomu bylo poněkud jinak v severní části naší oblasti. Zprostředkovali-li odbyt výrobků broumovských tkalců většinou obchodníci ze Slezska, setkáváme se s obchodníky s textilem i u nás. Tak se dovídáme o 16 obchodnících s plátnem v Hradci Králové, kteří obchodovali též s plátnem i z chrudimského kraje, tedy snad i z lanškrounského panství, byť je nekupovali přímo od tkalců, ale prostřednictvím výše zmíněných místních trhů. Poznali-li jsme významné postavení textilní výroby na opočenském panství, pak nás nepřekvapuje tamních pět obchodníků s plátnem, kteří plátno od místních tkalců dodávali ponejvíce do Slezska, někdy i až do Prahy. A zde je zajímavé zjištění, že tito obchodníci dodávali tkalcům alespoň část potřebné příze. Podobná byla situace na náchodském panství, kde bylo 6 obchodníků s plátnem, kteří kupovali surové plátno od domácích a kladských tkalců a prodávali je částečně v Trutnově, Stárkově a Polici, jakož i ve Slezsku ve Vratislavi a Hirschbergu (dnes Jelenia Góra) a podobně.

Na panství Rokytnice nad Orlicí obchodoval s kostkovaným plátnem, vyráběným tamními tkalci, též kramář. V Rychnově nad Kněžnou bylo sice pět obchodníků s plátnem, které však kupovali v Litomyšli a prodávali je v městě a v nejbližším okolí na výročních trzích. Zajímavá a v této době ojedinělá je existence tří obchodníků s přízi v Rychnově nad Kněžnou, kteří kupovali přízi po menších množstvích na místních týdenních trzích. Získanou přízi sami spotřebovali⁵⁾, případně nepatrný přebytek prodávali i jiným tkalcům. Rychnovští mezuláníci své výrobky prodávali sami na trzích, ale

Iněnou přízi si kupovali v okolních vsích. Vlnu však brali od místních židů a to na úvěr. Možno předpokládat, že i tato skutečnost se stala základem budoucího nákladnického systému. V této souvislosti je nutno se ještě zmínit o 52 obchodnících s přízi na panství Opočno, kteří skupovali přízi od místních přádláků, něco příze předli i doma a tuto přízi prodávali domácím tkalcům nejenom na panství, ale i na týdenních trzích.

Výroba oděvů a doplňků

Výroba oděvů a oděvních doplňků se v naší oblasti ve zkoumaném roce omezovala jenom na krejčí, pletače punčoch a kloboučníky. Poměrně velký počet krejčích by snad mohl vzbudit dojem o značném významu tohoto řemesla, ale skutečnost byla zcela jiná. Tak v Ústí nad Orlicí sice pracovalo šest krejčích, ale ti odváděli špatnou "měšťskou a selskou" práci, tj. šili špatné oděvy pro měšťany a okolní sedláky. Ještě horší poměry byly u krejčích v Lanškrouně, z devíti tři pro vysoké stáří vůbec řemeslo neprovozovali, další tři se živili pouze opravami a předením, jímž se živily i zbývající krejčovské vdovy. Podobně tomu bylo i v České Třebové, kde ze čtyř pracovali dva, v Jablonném nad Orlicí, kde byli 4 krejčí, z nichž pracovali tři. Ve vsích lanškrounského panství bylo celkem 44 krejčích, kteří šili špatné selské obleky, ale živili se zejména opravami. Protože je však řemeslo neužívalo, předli a dělali nádeníky.

Stejně bylo postavení krejčích v celé naší oblasti. Zejména pozoruhodný byl počet krejčích na panství Opočno - 160. Z nich 40 bylo měšťanských mistrů, kteří zhotovovali mužské i ženské obleky. Ostatní byli pouzí vesničtí krejčí, kteří šili jenom selské oděvy. Porovnáme-li počet krejčích s počtem hospodářů v Opočně, nutně si položíme otázku, kde pro své výrobky nalézali odbyt. Podobně značný počet, 52, byl krejčích na panství Žamberk. O nich se však dovídáme, že pracovali pro tamní obyvatele obojího pohlaví a protože jich bylo hodně, šlo jim řemeslo špatně.

Nerovinná byla výroba punčoch, omezující se pouze na jejich pletení, přestože punčochářské stavy, které výrobu značně urychlovaly, byly známy v téže době již na panství Broumov. Z pěti pletačů punčoch v Ústí nad Orlicí pracovali jenom dva. Zpracovávali místní vlnu na špatné výrobky různých druhů. Ročně vyrobili celkem 200 párů, pár za 48, 42, 36, 30, 27, 24, 15 a také jenom za 6 kr. Své výrobky prodávali nejenom ve městě, ale i na výročních trzích. Podobně tomu bylo v České Třebové, kde dva pletači punčoch vyrobili ročně též

200 párů po 45, 42, 36, 24 a 7 kr. Své výrobky rovněž prodávali v městě a na jarmarcích. Jakkoliv se zdá být tato výroba nevýznamná, již srovnání se sousedním Lanškrounem je zajímavé, neboť z tamních šesti pletačů punčoch provozovali řemeslo jenom tři, kteří však pro chudobu pracovali málo a ročně vyrobili jenom 110 párů běžných druhů punčoch po 45, 30, 18 a 15 kr., které prodávali částečně ve městě, více však na jarmarcích. Hlavní obživu proto nalézali v předení vlny.

Pro srovnání, jak již i "malá mechanizace" zvyšovala produktivitu práce, je třeba se zmínit o tkalci punčoch v Broumově, který měl dva punčochářské stavy. Přestože pracoval pouze na jednom, byl schopen denně vyrobit jeden pár, tedy do roka, odečteme-li neděle a četné církevní svátky, nejméně 250 párů.

Pro úplnost se třeba zmínit ještě, že na panství Opočno bylo 30 pletačů punčoch, na panství Žamberk 4 a na panství Náchod 22. Bližší podrobnosti však o nich statistika neuvádí.

Z oděvních řemesel byli v naší oblasti již jenom kloboučníci. Zastoupení byli jedním mistrem v Ústí nad Orlicí. Materiál na své výrobky kupoval v místě, kde je též prodával. Bližší podrobnosti však statistika neuvádí. O dvou kloboučnických v Lanškrouně se naproti tomu dovídáme, že vyráběli běžné klobouky, na něž materiál kupovali v místě. Své výrobky prodávali v městě a na jarmarcích, 60 kusů po 30, 18 a 19 kr. Měli však špatný odbyt. Podobné bylo zřejmě postavení kloboučníků v Žamberku (2), Rychnově nad Kněžnou (1) a Náchodě (3). Na opočenském panství byli tři kloboučníci v Dobrušce a v Třebechovicích pod Orebem, kteří odváděli dobrou práci. Klobouky vyráběli nejenom na objednávku, ale i pro prodej na místních výročních trzích.

Úprava výrobků

Pro úplnost našeho přehledu textilní výroby v polovině 18. století je třeba se ještě zmínit o dvou řemeslech, která se zabývala další úpravou hotových textilních výrobků, o postřiháčích a barvířích.

Úkolem postřiháčů byla další úprava utkaných suken a tak jejich existence byla úzce závislá na počtu soukeníků. V Ústí nad Orlicí nebyli postřiháči vůbec, v Lanškrouně pouze dva, z nichž ani jeden se nemohl řemeslem dostatečně uživit. Jinak se s postřiháči v naší oblasti nesetkáváme na rozdíl od Broumova, kde jich statistické hlášení uvádí plných sedm. Zařízení jejich dílen i odváděná práce byly dokonalé a pomáhali tak soukeníkům a jejich výrobkům.

S úrovní plátenictví souvisela i úroveň barvířů plátna. V Ústí nad Orlicí byl jeden barvíř na černo, který měl dva kotle. Jeho výrobky byly chváleny pro stálost barev, ale množství obarveného plátna nebylo možno uvést, neboť barvil pouze menší kusy plátny (do tří loktů), jak si je přinášeli jednotliví zákazníci. Vlněné zboží nebarvili a také plátno nepotiskovali, jak bylo v hlášení výslovně uvedeno. V Lanškrouně byli sice 3 barvíři, ale pracovali jenom dva, přičemž jejich práci by zastal jediný. Dohromady pracovali na čtyřech kotlech. Byli to zdatní řemeslníci, ale měli málo práce. Barvili rovněž jednotlivé kusy plátna, jak jim je přinášeli zákazníci, velmi zřídka obarvili kus vlněného cajku a něco mezulánu, jak je vyráběli místní tkalci. Pro místní zákazníky pracovali i barvíři, kteří byli po jednom v České Třebové a v Jablonném nad Orlicí.

Od postavení těchto barvířů se vesměs nelišilo postavení ostatních barvířů v naší oblasti. Bylo jich ostatně velmi málo. Na panství Opočno byli 4, na panství Rokytnice 2 se třemi kotle a na panství Náchod 5. Pro srovnání třeba opět uvést barvíře v Broumově. Zde jeden barvíř na krásno se dvěma kotle obarvil ročně 2000 - 2500 kusů plátna, ale před válkou obarvil 6000 - 7000 kusů. Dále byl ve městě barvíř na černo, rovněž se dvěma kotle, ale nedovídáme se, kolik plátna obarvil a podobně je tomu s barvířem v Polici.

Pro úplnost je nutno se zmínit ještě o bělidle plátna v Opočně, které náleželo vrchnosti a v němž si místní měšťané bílili ročně asi 200 kop (tj. 12000 loktů) tenkého a silnějšího plátna doma vyrobeného. Za každou kopu platili do panského důchodu 4 kr. Ojedinelé byly též dvě valchy v Rychnově nad Kněžnou, které pracovaly pro místní soukeníky, ale jenom když byl dostatek vody.

Výrobce krajek

Výčet řemesel, zabývajících se výrobou textilu možno uzavřít výrobci krajek ve Vamberku, jichž zde statistika zastihla 30. Potřebnou přízi kupovali na panství na výročních trzích. Své výrobky prodávali v okolí, ale řemeslo jim šlo velmi špatně, neboť byli velmi chudí, takže mnozí z nich se živili nádenickou prací.

* * *

Závěrem tohoto rozboru statistických zpráv z r. 1753 možno konstatovat, že jednotlivá odvětví textilní výroby, jak je bylo možno alespoň v hrubých rysech charakterizovat, nebyla v naší oblasti a tedy i v Ústí nad Orlicí příliš rozvinuta. Tuto skutečnost možno názorně doložit i poměrem osob pracujících v textilní výrobě k celkovému počtu řemeslníků, jak ji zachytil téměř ve stejné době tereziánský katastr (srv. tab. II.). Jakkoliv jsou v některých případech uvedená čísla poněkud neurčitá, vidíme opět, jak významnou textilní oblastí byl již tehdy Broumov a celé broumovské panství, se značně převyšujícím podílem textilních řemeslníků na celkovém počtu ostatních řemeslníků a výrazně se tak odlišující od poměrů na panstvích a ve městech naší oblasti - Podorlicka. A to je nutno do jejich počtu na broumovském panství zahrnout ještě 117 podruhů, kteří pletli punčochy a blíže neuvedený počet broumovských měšťanů, kteří si rovněž přivydělávali pletením punčoch a předením vlny. Pro ně pak pracovalo více než 600 osob, většinou podruhů, kteří se, podobně jako všichni obyvatelé několika vesnic, živili předením.

Jak z uvedených poznatků vyplývá, nebyla výroba textilu v naší oblasti v polovině 18. století na příliš vysoké úrovni a byla dokonce značně i pod současnými, byť dosti omezenými možnostmi. Nebyla dokonce ani využita kapacita místního trhu, jak tomu nasvědčuje zpráva o pěti obchodnících s plátnem v Rychnově nad Kněžnou, kteří do města a na okolní výroční trhy dodávali plátno litomyšlských tkalců. Budeme-li hledat příčiny tohoto stavu, pak kromě následků válečných událostí ovlivňoval poměry zejména nedostatek kapitálu, jak na to často upozorňovala jednotlivá hlášení z r. 1753. A byl to skutečně jenom kapitál, který byl schopen přivodit potřebný rozmach, leč ten však chudí měšťáci a venkovští řemeslníci neměli. A tak textilní výroba v Podorlicku a tím i v Ústí nad Orlicí na dobu svého rozmachu musela ještě čekat. Ale to je již jiná kapitola.

Poznámky:

- 1) Státní ústřední archiv - zem.-les. odděl., Produkční tabely z r. 1753 - svazek Chrudimsko a Hradecko.
- 2) Chalupa, A. a kol., Tereziánský katastr český - sv. I, rustikál, Praha 1964.
- 3) Tamže, č. 577.
- 4) V Rychnově nad Kněžnou byli jenom tkalci mezulánu.
- 5) Zde nevíme, zda sami tkali, nebo zda neměli svoje námezdni tkalce.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE SITUATION DER STADT ÚSTÍ NAD ORLICÍ IN DER TEXTILERZEUGUNG UNTER DEM ADLERGEIRGE IN DER HÄLFTE DES 18 JAHRHUNDERTS.

Nach den statistischen Angaben aus dem Jahre 1753, kann man die Situation Ústí nad Orlicí auf der ehemaligen Herrschaft Lanškroun, folgend charakterisieren:

In Ústí nad Orlicí waren 18 Tuchmacher, von denen nur 12 auf 8 Webstühlen arbeiteten und jährlich 1200 Ellen Tuch schlechter Qualität erzeugten, welches sie in der Umgebung, eine Elle um 30 - 48 Kr. verkauften.

Unbedeutend war auch die Erzeugung des Tuches in Lanškroun und Nové Město nad Metují. Nur in Rychnov nad Kněžnou waren 115 Tuchmacher, von denen die Hälfte nicht arbeitete und die zweite Hälfte nur in beschränktem Mass. Dieses Gebiet war ziemlich rückständig im Vergleich zu Broumov, wo die Schreiberische Manufaktur wirkte, mit einer jährlichen Produktion, welche mehr als 2800 Ellen überstieg und weitere mehr als 200 Tuchmachermeister mit einer Jahresproduktion ungefähr 56000 Ellen Tuch, waren.

Die Erzeugung von Leinen charakterisiert die Tabelle I. Auf der Herrschaft Lanškroun war die Erzeugung ungefähr mit 69 % in Lanškroun konzentriert, wo auch für den Markt in Mähren gearbeitet wurde und nur 22 % in Ústí nad Orlicí. Die Erzeugung auf den Dörfern war gering und war nur für die einheimischen Kunden bestimmt. Im Vergleich mit den Herrschaften Opočno und Náchod war auch die Produktion von Leinen unvergleichbar niedriger.

Gering war auch die Erzeugung von Mezulan, Zeug und karierten Leinen.

Die beschränkte Erzeugung auf der Herrschaft Lanškroun rief keinen Bedarf der Handelsleute mit Textil hervor und das Leinen verkauften die Weber selbst.

Anders war es z.B. in Broumov, wo der Absatz in den Händen der Handelsleute aus Schlesien war. 5 Handelsleute mit Leinen waren auf der Herrschaft Opočno (welche den Webern wenigstens einen Teil Garn lieferten) und 6 auf der Herrschaft Náchod.

Die Erzeugung von Kleidern und Anzügen war nur auf Schneider beschränkt (6 in Ústí nad Orlicí, auf den Dörfern der Herrschaft Lanškroun im Ganzen 44). Hier erscheint wieder der Unterschied gegen der Herrschaft Opočno (160), oder Herrschaft Žamberk (52). Nicht entwickelt war die Erzeugung von Strümpfen und Hüten.

Der bescheidenen Produktion von Wolle und Leinen entsprach auch die Zahl der Tuchscherer und Leinenfärber. In grossen Mengen wurde das Leinen nur auf der herrschaftlichen Bleiche in Opočno gebleicht.

Die Erzeugung von Spitzen war in Vamberk konzentriert.

Zum Schluss kann man feststellen, dass im Jahre 1753 in Ústí nad Orlicí und Umgebung die Textilerzeugung noch nicht sehr entwickelt war. Das beweist auch das Verhältniss der Zahl der Personen die in der Textilerzeugung gearbeitet haben zur Gesamtzahl der Handwerker, wie sie in dem gleichzeitigen Theresianischen Kataster erfasst ist (Tab. II.). Das bedeutendste Textilgebiet war in dieser Zeit die Herrschaft Broumov mit der Stadt Broumov.